

AUDRONĖ KAUKIENĖ

ETIMOLOGIJOS (liet. *gr̥isti* „eiti, žengti, veržtis”,
gr̥ižti „sukti”)1. *gr̥isti* „eiti, žengti, veržtis”.

Veiksmazodis *gr̥isti*, *gr̥ida*, *gr̥ido* žinomas ir A. Juškos žodyno ir pakartotas LKŽ III 618. Sakiniu pailiustruota tik priešdėlinė sangražinė būtojo laiko forma: *Atsigr̥ido jis*, t.y. būry su tuntu atėjo.

Minėtuose žodynuose *gr̥isti* reikšmė nurodoma „ateiti pulku”. Greičiausiai tas pats žodis yra ir E. Fraenkel LEW I 171 *gr̥isti* 3 „nešti, vilkti”. Nustatant veiksmazodžio *gr̥isti* reikšmę, tiek vienu, tiek ir kitu atveju, matyt, tam tikros įtakos bus padarę priešdėlinė (ir sangražinė) forma bei sakinio kontekstas. Šakninė šio veiksmazodžio forma, matyt, turėtų reikšti „eiti, žengti, veržtis”, tai patvirtina ir priesaginis vedinys *gr̥idyti* „eiti, klaidžioti”.

Greta žinomos būtojo laiko formos *-gr̥ido* bendratis *gr̥isti* nekelia jokių abejonių, tačiau dėl esamojo laiko galima dar kiek pasvarstyti. Be *a*-kamenės formos, kurią kaip antraštinę nurodo visi žodynai, galėtų būti įsivaizduojama ir **gr̥inda*, **grẽnda* ar net **gr̥ēda* (plg. turinčius panašią struktūrą ir taip pat reiškiančius judėjimą *br̥isti* – *brẽnda* || *br̥ēda* || *br̥ida* – *br̥ido*, *r̥isti* – *r̥ita* || *rẽnta* – *r̥ito*; *skr̥isti* – *skrẽnda* || *skr̥inda* || *skr̥ida* – *skr̥ido*).

Veiksmazodis *gr̥isti* turi įvairios morfologinės struktūros atitikmenų giminiškose kalbose: s.sl. *gr̥ędŏ*, *gr̥ęsti* „keliauti” (greičiausiai su apibendrintu intarpu iš **gr̥ind-* ar **grend-*), s.air. *in-greinn*, *do-greinn* „persekioja” (**gred-n-*), lot. *gradus* „žingsnis, laipsnis”, *gradior* „žingsniuojau” (**gr̥d-ī-*) got. *gr̥i þ s* [acc. *gr̥id* „žingsnis” (**ghred-*)]. Sugretinus įvairių kalbų pavyzdžius, galima rekonstruoti ide. **g(h)redh-/ *g(h)rdh-* „eiti, žengti, veržtis”.

2. *grįžti* „sukti”.

Tokį veiksmažodį galima rekonstruoti, remiantis dviem A. Juškos žodyno žodžiais, dviem pozicijomis atkartotais ir LKŽ. Pirmasis abiejuose šaltiniuose pateikiamas kaip *grįžti*, -a, -ė „sumažinti mokesį” ir pailiuotas priešdėline būtojo laiko forma: *Ans nenugrįžė jam*, t.y. gerai užmokėjo. Antrasis – sangražinis *grįžtis*, -asi, -osi „tiktis, darytis” – pailiuotas pavyzdžiu: *Didesnė prova grįžo s, kad sodyba brangiai apčienijo*. Nėra jokios abejonės, kad tiek vienu, tiek ir kitu atveju veiksmažodžio reikšmei labai svarbi priešdėlinė (resp. sangražinė) forma, įtakos turi kontekstas, galimi ir kiti semantiniai pakitimai. Rekonstruojant pirminę šakninio veiksmažodžio reikšmę, į visa tai reikia atsižvelgti. Visai įtikima, kad abu veiksmažodžiai yra bendros kilmės – atsiradę iš *grįžti*, reiškiančio „sukti” (>1) „sukčiauti”, 2) „apsisukti, apsi-versti” > „tiktis, darytis”).

Aptariamieji veiksmažodžiai etimologinėje literatūroje neminimi. Greičiausiai *grįžti* sietinas su *grįęžti* (= la. *grīēzt* „pjauti, mušti”). Jie gali būti kilę iš bendros apofoninės šaknies. Tokiu atveju visai tikėtina ir *a-*kamienė esamojo laiko forma (ji tik nurodoma kaip antraštinė, tačiau nepailiuota pavyzdžiais), galimas ir būtojo laiko formų įvairavimas, plg. *līpa, līpo* || *līpē*. Santykis tarp *grįža* ir *grįęžia* būtų toks pat, kaip ir *brūka* : *braūkia*, *sprīga* : *spriēgia* ir pan.

Baltų veiksmažodinė šaknis **grīž-/grīz-* „sukti, gręžti, rėžti, pjauti” greičiausiai yra išplėsta (plg. su kitokiais išplėtiniais *gr-áužti, gr-ęžti, grik-šėti*). Bazinė šaknis galėtų būti ide. **g(h)er-/g(h)ṛ-* „(sukant) trinti” / „irti” (plg. lie. *gūrti*, rus. *зорохъ*).